

DANIEL KOKIĆ

PRILOG SOCIOLOGIJI SENJSKOGA HUMORA

Daniel Kokić
Sv. Lucije 42
HR 51221 Kostrena

UDK: 316:82-7
821.163.42-7(497.5 Senj)
Stručni članak
Ur.: 2007-10-15

Autor u članku želi pokazati kako je negdašnji Senj kolijevka primorskoga humora. Imao je humoristični list prije Splita. Prvi humoristično-satirični list *Vragoder* izašao je u Senju 1875., dok je Split dobio svoj prvi humoristični list tek 1908. (*Duje Balavac*). I ne samo *Vragodera* nego je Senj imao još dva humoristična lista: *Metlu i škavaceru* i *Markove konake*.

Autor osvjetljuje ulogu humora i satire u društvenomu životu grada Senja i njegove okolice. Donosi panoramu senjskih smjehotvorina, što su nastale u zadnjih sto pedeset godina, a zanimljive su sa sociološkoga stanovišta. Unatoč starosti nisu izgubile na svojoj aktualnosti i duhovitosti.

Gljučne riječi: Senj, humor, satira, smijeh, komedija, senjski duh i mesopust

Malo se koji grad na Mediteranu može podičiti tako bogatom humorističkom baštinom kao naš drevni Senj. On je imao čak tri humoristično-satirična lista. Osim *Vragodera* 1875., koji je jedan od prvih humorističnih listova u Hrvatskoj, u uskočkome gradu izlazi *Metla i škavacera* (1928.) te *Markovi konaci* (1938.). Ako pogledamo hrvatsku humorističnu periodiku, vidjet ćemo da je prvi humoristični list u Hrvatskoj bio *Podravski jež*, koji je izašao u Varaždinu 1862, potom izlazi *Zvekan* u Zagrebu 1867., *Satir* 1901., *Koprive* 1906. te *Duje Balavac* 1908. u Splitu.

Razlog zašto se prvi primorski, liburnijski humoristični list pojavio u Senju valja potražiti u ondašnjoj povoljnoj društvenoj atmosferi i mjesnoj

tiskari, osnovanoj još daleke 1494. Sve do kraja 19. st. Senj je bio trgovačko, lučko i kulturno središte sjevernoga Jadrana, grad s ustaljenim tradicijama, sa svojim patricijima, principalima, trgovcima, profesorima, pomorcima, obrtnicima, đacima, sjemeništarcima, svećenstvom, biskupijom još iz 12. st., grad s Frankopanskim poteštima i Statuom iz 1388., "slobodni kraljevski grad" od 1469., grad bogate prošlosti i društvena života, grad koji je dao našoj književnosti Vitezovića, Kranjčevića, Novaka, Nehajeva ...

Gradsko stanovništvo živjelo je od trgovine, ugostiteljstva, brodogradnje, plovidbe i izvoza ogrjevnoga i građevnoga drva. Živjeli su i zabavljali se, radili i pri radu se šalili. Takvi su Senjani ostali i do dana današnjega: bučni, vedri i duhoviti. Nitko na Kvarneru nije imao tako vesele i maštovite maškare kao Senjani. Oni još i danas izdaju *Metlu i škavaceru*, "prigodni mesopusni cajtung". Premda je prigodna, ona nastavlja tradiciju pisanoga pučkoga humora u Hrvatskomu primorju.

Čitajući danas stare požutjele stranice senjskih humorističkih publikacija, čovjek se divi senjskoj domišljatosti, duhovitosti i maštovitosti. Ne zazirući od humora i satire, Senjani hrabro žigošu nepravilnosti svojega vremena, izvrgavajući podsmijehu ljudske slabosti, poroke, smiješne strane pojedinaca i grupa. To je dokazom da Senjani vole satiru, vjerujući da je korisna i potrebna. Ona je zrcalo grada, društva i vremena. Ocrnjuje ono što je za ocrnjeti, kako bi bilo ljepše, bolje, čistije i humanije. To se lijepo vidi iz *Vragoderova* programa, što ga podastire u prvomu broju:

"Sve ono što je dobro i lijepo, plemenito i uzvišeno, 'Vragoder' će štovati i na miru ostaviti, a što je zločesto i ružno, gadno i nevaljalo 'Vragoder' će prezirati i nemilice osuđivati. Ukratko: 'Vragoder' će rešetati, pretresati, kuditi i na vidik iznašati sve i svakojake kukavštine i nevaljalštine uobće, a naročito one, koje javan moral podkapaju, ugled i dobar glas društva i pojedinca truju i ubijaju: naravno, sve to u granicah zakona i pristojnosti, pravde i pravice."¹

Vidimo da je senjski humoristični tjednik *Vragoder* vodio računa o etici i estetici, o mjeri i pravici. Bez toga ne bi mogao vedriti i nasmijavati, zabavljati i oduševljivati svoje sugrađane, ljubitelje šale i vedrine. *Vragoder* je izraz narodne energije, koja eruptivno nahrupi i koju valja kanalizirati u pozitivnu smjeru kako bi bila katarzična običnim malim ljudima i zabavno štivo povlaštenim, višim slojevima. On je istovremeno i odraz probuđene nacionalne svijesti i borbe za slobodu javne riječi te traženje vlastita identiteta.

¹ Prvi broj *Vragodera* izašao je u nedjelju 31. siječnja 1875. iz tiskare Herr Huberta Lusterera, koji je 1873. došao iz Zagreba u Senj i kupio mjesnu tiskaru od Jurja Krmptića. Nitko ne zna dokad je *Vragoder* izlazio. Zadnji broj je tiskan 11. srpnja 1875. Sačuvala su se dvadeset i četiri broja i nalaze se u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Vragoder - "vragove dere, a ako ne bude financijske potpore od svojih predbrojnika /pretplatnika/, njega će vragovi derati". Vlasnik i izdavač lista bio je Jerman Barac, odgovorni urednik R. Lemaić, a tiskao ga je Hubert Luster. Izlazio je svakoga tjedna na četiri stranice. List se pretplatnicima dostavljao u kuću, a općinstvo ga je moglo kupiti na Potoku u dućanu I. N. Sučića i P. Sladića na Maloj placi.

Vragoder nije samo lokalni "cajtung", kako su ga odmila zvali Senjani, koji pretresa senjske probleme i bilježi mjesne štorije, čakule i šale, nego jedini list te vrsti u cijeloj Hrvatskoj. Imao je svoje dopisnike u Rijeci, Zagrebu, Splitu, Bakru, Otočcu, Gospiću, Kraljevici, Bribiru... Imao je stalne rubrike: *Vragoderov koledar /šaljiva kronika/, Epigrame, Telegrame, Marinade, Safalade, Lušije, Svaštice, Govore, Prće, Zagonetke...*

Ponajbolji su mu epigrami, sažete lakonske pjesmice, satirična tona i fino odnjevovana jezika i stila. Još i danas djeluju neposredno i živo, žigošući nesavjesne pojedince i nemile pojave. Pisani su zatvorenom formom u kojoj je rima najčešća stilska figura, a slobodnoga stiha još nije bilo.

TRNJE

Hrvati su demokrati
Ima ih i monarhista,
Mađarona, Švarcgelbena,
Al' najviše - nihilista.

POSLANIK

Kakve si je za dom
Zasluge on steko?
Što danas obeća,
Sutra oporeko.

VAŽAN UZROK

Zašto tako mnogo
Svoju stranku brani?
Domoljublje puko
Jer ga ona - hrani.²

² *Vragoder*, 1, 17, 1875.

Veseli Senjani vole i dobroćudan humor, tip komike koja stvara veseo ugođaj, koji dostiže svoj vrhunac u vrijeme mesopusta. To je prastari običaj, koji se u Senju njeguje više od petsto godina. Vjerojatno se razvio iz rimskih bakanalija i luperkalija. Tada se organiziraju maskirane redute i krabuljni bali, bakljade i vatrometi, obasipanje konfetima i korijandolima, izvode lakrdije i spaljuju dežurnoga krivca princa Karnevala, utjelovljenje svih zala, nevaljalština i nedaća. Dakako, najzanimljivija je presuda, koja se čita ili recitira prije samoga čina spaljivanja, kronika ili kuplet, šentenca ili žitak. Tada Senjani luduju i plešu uz bakalar i frite, vino i rakiju te obvezatnu novu *Metlu i škavaceru*.

Zaključiti nam je da:

"Niki nima ča Senjanin ima,
Puno sriće kad mu išće žiće,
Karnevale, bale, paltarice, dice,
Art, cilnice, cimiteri i fortice,
Pa ondar Potok, preze, pale i curice,
Bez falingov i bez falših njoki,
Kad tancadu, sve se trese, škripi,
U njedrima jedro meso kipi,
Kad pogljedaš, uhvati te febra,
Kad uhvatiš, nećeš zgrabit lebra,
Nego svuda samo toplo, vruće,
Pa te jopet u grih slatki vuče,
Da zaviriš dublje u škurinu,
Da svu tugu utopiš u vinu,
Na ustiman neke lipe maske,
Izabereš - ne na kajno daske,
Nego druge ča su feš i štanje,
Te su brajne baš za milovanje."³

U tom zakrabuljenom mnoštvu je i pjesnik S.S. Kranjčević, koji britkim perom dočarava vedru atmosferu:

"Pjan je karneval divljem u bjesu,
Alkohol i noć škaklju i mesu,
Šapću se laži kroz vino i pivo,
Koljena dršću, dižu se grudi,

³ *Smišna senjska kronika*, 1972, 66.

Veselo sve je, sretno i živo,
Što tren im prosto - ne biti ljudi."
("U maskiranoj gomili")

Eto, takav je Senj i takvi su Senjani, "za svakoga se zna ča mu se u kući kuva, a na bal se gre, makar doma ne bilo kruva".

Jedna riječ može izazvati komičan efekt kada se ukrštaju dva jezika i riječ iz jednoga jezika doslovce shvati u drugomu jeziku. Komika riječi ovdje je u skladu sa situacijom. Nije svaki nesporazum smiješan sam po sebi, po Bergsonu, nego kao znak ukrštanja suprotnih nizova. Na tom principu nastalo je tisuće šala verbalnog humora kao i ove iz senjske prošlosti.

"Imal je Vinko jednu noć dežurstvo na kuverti od torpeda. Drugi matrozi su bili vani, jer su imali "dinstfrei-ausgang" /slobodan izlazak/. Jedan matroz gre iz kraja pijan priko daske u torpedo. Kako je bil nebog skotan, a svitlo iz torpeda mu zablješćalo - zagazi nogon mimo daske i pade u more. Vinko se ufati za glavu i pocme zijat, baca u more salvaomin i spušća konop - mezomariner itd. Ti susur cuje oficir /Švaba/ iz svoje kajite, skoci valje na kovertu, a Vinko preda raport:

-Pokorno javljam, gospodine Sifsleitnant da je jedan matroz pao u more!
-WAS? - zine Švaba.
-Ni vas, šijor, samo mu glava viri iz mora!⁴

----- . -----

Došal van je Švaba, a Pepa br.1 ga pelje i nosi valize. Bilo je u letu, nigdir ni jedne kamare, sve puno! Pepa mu reče:

- "Kommen Sie gestern!" - a til je reć: Zač nisi čera došal?

Švaba se uvati za trbuh od smiha, a Pepa ga gljeda u strahu i misli da je Švaba pomunjenil.⁵

---- . -----

"Kao i u drugim krajevima jadranskog obalnog prostora, najdulju tradiciju u Hrvatskom primorju ima pučki humor. Domaća pučka tradicija je dugo nadomještala pisanu humorističku produkciju, što pokazuje ne samo veliku raznolikost i bogatstvo oblika, nego i svjedoči o sklonostima čovjeka iz naroda da se smije i u najtežim povijesnim situacijama. Možda se sudbina hrvatskoga književnog humora jedino i može objasniti činjenicom da nije mogao slijediti izvoran pučki smijeh. Vitalnost pučkoga smijeha leži u tome što

⁴ *Metla i škvacera*, 1931.

⁵ P. TIJAN, 1939, 76.

je nediscipliniran i što je više namijenjen zaboravu, nego sjećanju. Vjerojatno je stoga usmeni humor izmicao pisanom pa ga ovaj ni u naše vrijeme ne može pratiti" - misli proučavatelj pučkoga smijeha riječki profesor dr. V. Čeklić.⁶

Mnoga mjesta u Dalmaciji i Hrvatskomu primorju njeguju različite komične oblike s posebnim lokalnim značajkama, ali malo njih ima vlastitu knjigu mjesnih šaljivih zgoda i nezgoda kao Senj. Senjanin Pavao Tijan izdao je 1939. *Senjske štorije i čakule*, knjigu punu vedroga, prpošnoga i originalnoga smijeha. Veseli protagonisti te smiješne senjske kronike su Jura, Nacio, Mate, Ladilo /Krajač, najveći senjski humorist/, Vlatko Zudenigo - Čuk, Xapula Zir iliti Zvonimir Vukelić ...

BOŽO PEGULA

Bozo Kaleboto srel je prijatelj a Bartola pa mu poveda:

- Znas ca mi se dogodilo, Bartole?

- Ca, Bozo?

- Rodilo mi se dvanajsto dite. Po staroj užanci san zeni til napraviti malo bolji obed, a ja u kuci iman cetiri dinara. Sa ta cetiri dinara moran kupiti obed i popiti makar dva zmulja vina. I tako ti ja oden na placu. Gledan kod Licanke kokos, auf-skupa!, u mesnici teletovina - auf - jos skuplja! Jedino na peskariji Sima ima sardel. Istina i bog sardele izgledaju kao da su već jedanpunit bile pojidane, a ca ces, po cetiri dinara su. Uzmen ti ja pol kila i oden doma. Fino ti ja to ocistin, operen i metnen na dascicu cidit. Dok se sardelice ocididu oden ti ja do Kinkelovice na zmulj vina. Nisan ni zval zmulj, kad evo ti mog maloga.

- Pape, odi brzo doma, macka je pojila sve sardele ...

- Ca je pojila? Oci joj iskapale, majko bozja dala!

Dobro nisan potrosil ona dva dinara ca su mi jos ostala. Nema druge nego nazad Simi po druge sardele, a tebi Bozo mesto zmulja figu!

Kupin opet pol kil sardel. Oden doma, operen i metnen na dascicu da se ocididu. E sad vise ne gren Kinkelovic, nego cekan ce macka doc, kaplja joj od srca pala, ali macke nigdi.

Kad su se sardele ocidile, metnen ti ja prsuru sa uljon na sparhet i gren pec. Kad riba zamirisi, evo ti gre kurva macka, a u nje drob kaj bacva. Kaplja ti od srca pala, ma ces dobit sad. Ja ti sodo uzmen postolarski remen, a ona sita kaj puh gre ravno pod sparhet lec. Zamahnen ja kaison da cu po macki, kad uhvatin rucicu od prsure i va kaj eroplan izleti kroz kotoratu na sufit!

⁶ V. ČEKLIĆ, 1988, 172.

Eto ti sad, Bozo, sardel, macke i zmulji. Padavica je uvalila i moju sriću. To se zove pegula, a Bartole?"⁷

---- . ----

Poput mnogih srednjovjekovnih mediteranskih gradova i Senj je imao svoje patricije i pučane koje je Vjenceslav Novak tako plastično portretirao u svojim realističnim romanima. Osobito je uspješno ocrtao senjske patricije koji nisu uspjeli sačuvati imutak, čast, plemstvo i ponos. Baštinili su samo lažni ponos i osjetljivost na efemerne titule i svoj status, pače i pod cijenu ulaska u rajsku uživanja. U tome nisu zaostajale ni njihove ljepše polovice. Tako je zapisano da se Senjkinje, Bakarke i Kostrenke prave gluhe kad ih se zove imenom, ali bi se brzo odazvale kad bi ih zovnuili: kapitanice, principalovice, noštromovice...!⁸

STARI MATKOVIĆ NA VRATIMA NEBA

Pripovida se da je stari trgovac Matković potljen smrti došal na vrata od neba. Sveti Petar mu kaže:

- Odi u raj, kršćena dušo!

- Ne gren!

Sveti Petar se valje siti ča je na stvari pa mu sad vako reče:

- Šijor Giovanni Matković, negoziante di Segna, ćete nutar?

- Gren, šijor! - odgovori sad Matković i pojde u raj.⁹ (9)

KAKO KOŠOVCI PIVADU ...

- Cujes, divojko, bis ti dosla u moju vilu? - obrati se senjski patricij jednoj zgodnoj Senjkinji.

- Cuces kako košovci pivadu, a nece nitko žnat ...

- A ako ne bude košovci?

- Ha, ako ne bude košovci, lipo ces se obuć i poč doma, e!¹⁰

---- . ----

⁷ Sušačka revija, 1995, 64

⁸ F. R. BARBALIĆ, 1970,41.

⁹ P. TIJAN, 1939, 10.

¹⁰ Sušačka revija, 1995, 64.

Pučki humor je demokratska umjetnost u kojoj niži društveni slojevi više pridonose njenu razvitku negoli viši, koji su se i zaboravili od srca smijati. To potvrđuje Čapekovu tezu po kojoj je šala "povlastica socijalno nižih slojeva". Gospodar je ozbiljan i prezaposlen, a sluga bezbrižan i duhovit, stoga stvara humor na račun svoga gospodara. Da je tomu tako svjedoče primjeri Eulenspigela i Švejka, koji su mali obični ljudi iz naroda.

Humor je senjskim nižim slojevima bio izvorom snage i utjehe, osobito u gladnim danima kad se kuhao "falši brudit" ili posuđivala kost od pršuta za juhu. Bili su materijalno siromašni, ali ne i duhovno, što nam svjedoče njihove mnogobrojne šale i anegdote.

TONCIĆ I SKAKIKA

Pošalje jedno jutro šef Tončića da gre iskat Skakiku. Tončić ode frajli Kati. Kad se niki ni javil, počel je lupat po vratimi. Na to frajla Kata izleti na poneštru.

- Ca lupate? Koga tribate?
- Triban gospodina profesura ...
- Neka gre k vragu, ca ni koga pametnijeg posla!
- Ca ćete, znate da van je to tako, pametne - pametnima, a benaste - benastima.¹¹

---- . ---

U razdoblju između dva svjetska rata (1918. - 1939.) radioaparati su bili izum prvoga reda. Slušali su ga i po danu i po noći. Zaokupio je ljude kao televizija u naše doba i omogućio čovjeku da čuje vijesti iz udaljenih krajeva. Naši ljudi ne znaju mjeru, a nedostatak mjere vazda je bio predmetom humoristične opservacije.

RADIOMANIJA – SENJANICA

Celi svit za Radion benavi,
Pa susetvo frt s muzikom gnjavi.
U nasem Uskockom gradu
S tim radion deladu paradu.
Ima jih ca vise ne spidu,

¹¹ *Smišna senjska kronika*, 1972, 37.

Jer celu noć radio vrtidu.

Al cudne su kod radia stvari:

- Pet dan trubi, sestu se pokvari,
Onda biži brzo okol kere,
Da covika sami jad izdere.
Svi njurgadu da jin glase tira
Jadni sused, ki voxom se masira.
Al paron je Herzig majstor pravi,
Pa on žveljto falingu popravi.
Onda jopet sve gre iz novetka,
Sviri se od srede pa do petka.
U subotu strpljivost se gubi,
Jer makina jopet niš ne trubi.
Oni ki još aparate nima,
Od smiha se sve za trbuh prima,
Usto mrmlja: Nek nan mira dadu,
Ter imamo mačak dost po gradu!
Jedva lezes trun ispod koperte,
Već pivadu nikakve koncerte.
Dost nam dica kroz dan daju jada,
A po noći ta sakramentada.
Vrag nek nosi kasun ca se dere
I nase radio amatere!"¹²

Tko sve nije čuo za glasovitu senjsku buru, orkanski vjetar što se rađa u gradu pod Vratnikom. Kad ona poludi, nosi krovove, dimnjake, lomi grane, čupa stabla, prevrće lađe, automobile ... Zbog nje "i Bizmark dobije hunjavicu", neka je "željezni kancelar". U svakom zlu ima ponešto dobra. Zahvaljujući buri, koja donosi velike količine svježega zraka s ličkih visoravni, Senj je grad s najmanje astmatičara. Neki Senjani pokušali su davno iskoristiti snagu bure za svoje tehničke izume.

LETRIKA NA BURU

U kuću se zatukal i neda se van
po krovu šeće celi bošji dan.
U lagere ulja liva - auto fermiva.

¹² *Smišna senjska kronika*, 1972, 15.

Bura puše, baš je zima,
Propelu van Vlatko ima.
Dinamo je stari digal,
Kajiš mu je on ostrigal.
Tri bicikla je on rastavil
I sve lance je povadil.
Van je stavil toga vruga,
A drži ga jedna braga.
Kada reful puhne ki,
Propela se ta vrti.
Transmisija tu pomaže,
S malo ulja sve se maže.
U garažu gredu žice,
Svitlidu vam tu lampice.
Jedan van je postolar
Poslal Vlatku valje dar.
Dvi vričice jačmika
I pismo za vlasnika.
Vlatko se je naljutil,
Kad je pismo otvoril.
U pismu je vo pisalo:
-"Čul san da si otprl
Mlin na vetar - nek je sritno!
Pa van šaljen vo jačmika,
Da smeljete - ali sitno."¹³

NOS ANTE STARČEVIĆA

Babica Farkinica bila je velika Hrvatica pravašica. Za našega Antu, kako je ona užala govorit, dala bi i svoj život. Jedanput je bila u Zagrebu nikakova skupščina Stranke prava i pojde namo i Farkinica, samo da vidi Antu Starčevića. U sali kadi je bila ta skupščina, bilo je puno svita i ona opazi jednoga gospodina s velikin noson. Okrene se svojoj susedi pa ju zapita:

- A ki je no s nako velikin i ružnin noson?

- Jezus Marija, ča to govorite? To van je naš Ante Starčević!

- A, lipi moj mali nosić! U zlato mu se pretvoril! - zavapi sva sritna Farkinica.¹⁴

¹³ *Metla i škavacera*, 1, 1941.

ZLATNI MALI

- Čije je to dijete? Gadno li je ...
- To je mali našega direktora.
- Jooo, zlatni mali, zlatni mali ...

(*Pomet*, 5. X. 1953.)

NACIJO U ŠNELCUGU

Bil Nacijo jedanput na putu pa kupi kartu od osobnoga vlaka i pojde s njom u šnelcug. Dojde kondukter, pregleda kartu, pa mu kaže da ta karta ne giljta, jerbo da je to šnelcug pa da mora nadoplatit. Nacijo ga valje lipo umiri:

- A vi vozite polako! Meni se ne preši. Ki van je kriv?

I ni tel kartu nadoplatit.¹⁵

----- . -----

Dobre šale, kumedije i škerci vazda su se prepisivale i prenosile iz jednoga kraja u drugi, mijenjajući pritom protagoniste kako bi se lakše prilagodile određenoj sredini. Tako Bobi i Rudi postadoše Mujo i Haso, dakako, bez prezimena radi kojekakvih posljedica, a štokavski vicevi - čakavski škerci. I obrnuto! Mogao bih navesti tisuću takvih primjera. Dakako, prednost dajem onoj šali koja je prije nastala, odnosno zabilježena. Zanimljiva je pojava kruženja šala i anegdota iz Hrvatskoga primorja u Dalmaciju. Sve te smješice iz senjskoga *Vragodera* i bakarskoga *Vragoljana* adaptirane su u splitskim humoristično-satiričnim listovima, što su se pojavili početkom 20. st., od *Duje Balavca* do *Pometa* i *Berekina*. U Dalmaciji kruži vic o Trogiranu u brzom vlaku koji se razlikuje od senjskoga po tome što je lokalni lakrdijaš Nacio prekršten u Trogiranina koji kaže kontroloru -"Vi ušporite, meni se ne zuri!" Da paradoks bude veći, zanimljivo je da ni Senj, a ni Trogir nema željezničku pruge ni brzoga vlaka! A upravo taj vlak je odigrao značajnu, ako ne i presudnu, ulogu u životu grada Senja.

Sve do 19. st. Senj je bio važan trgovačko-lučki grad s razvijenim gospodarskim, društvenim, kulturnim i zabavnim životom. Izgradnjom željezničke pruge Budimpešta - Zagreb - Rijeka 1873. Senj je prepustio primat Rijeci. Otvaranjem ličke pruge 1925., Senj gubi svoju gravitacijsku moć i postaje lokalnim središtem podvelebitskog kraja. Svi projekti o izgradnji željezničke

¹⁴ P. TIJAN, 1932, 100.

¹⁵ P. TIJAN, 1932, 69.

pruge Bihać - Senj, kao i električna centrala na buru, bili su izvanredni motivi za humorističnu sprdačinu. Dakako, da se to nepovoljno odrazilo na materijalno bogatstvo grada, njihovih patricija, brodovlasnika i običnih građana, a time i na kulturno-društveni i zabavni život njegovih stanovnika.

Današnji Senj nije ravan jučerašnjemu po mnogočemu. Dospelili su se neki novi ljudi, doselili i ostali, a okolica opustjela. Ponosni Senjani još uvijek prave razliku između Senjana i doseljenika, "doklaćenaca". Ne trpe da doseljenici prisvajaju sebi sva prava, koja imaju pravi Senjani, a tiču se ponajviše društvenih funkcija i, dakako, duhovitosti. Oni drže da su viši od svojih susjeda u Primorju i Lici kako po svojim finim običajima, tako i po govoru. Takvu sudbinu nije doživio samo Senj, nego i mnogi naši primorski gradovi, počev od Dubrovnika i Splita, do Bakra i Rijeke. To su gradovi koji su imali slaviju i bogatiju prošlost od sadašnjosti.¹⁶ Ti migracijski procesi negativno su se odrazili na mnogim poljima ljudske djelatnosti, a napose u kulturi i humorističkom stvaralaštvu. Ljudi u gradu nisu više ni seljaci ni građani. Malo humora stvaraju, a puno traže. Ne išču više humor od smjehotvoraca i vicmahera, nego od NJ. V. Televizije! Zanimljivo je pritom da Podgorci, Bunjevci i Ličani nisu nametnuli svoj govor i običaje novoj sredini, nego su prihvatili senjski govor, navike i osobine i tako se uspješno asimilirali.

Senj je grad u kojem se stoljećima njeguje usmena književnost, junačke narodne pjesme, osobito o hajducima i uskocima, priče, anegdote, šale, poslovice, crtice... Upravo "na pričanjima tih crtica razvija se u Senjana već iz malena smisao za humor i duhovitost." Ono što impresionira u tim crticama i anegdotama nije samo duhovitost, nego dobra literarna forma.

Srž senjskoga građanstva činili su obrtnici (artižani) i činovnici (plaćnici), koji su se istakli svojim smislom za humor, satiru i sarkazam. Rado su se šalili na svoj i tuđi račun. Protagonisti njihovih šala su fakini (lučki radnici i nosači), sansiri (pomagači pri utovaru i istovaru robe), manovali (pomagači zidarima) i slična radnička čeljad. To su uglavnom lakomisleni i kratkovidni ljudi koji ne misle na budućnost. Čim nešto zarade, to pojedju i popiju, ne misle na sutrašnji dan. Za ženu i djecu nisu puno marili, važno je da oni imaju za litru ili dvije. "Neumjerenost u jelu i piću dovela ih je do toga da su postali teški alkoholičari, a dalje posljedice su toga česte tučnjave i lijenost" - tvrdi Pavao Tijan.¹⁷

Zadivljuje optimizam i neuništivost nade te duhovitost našega primorskog čovjeka koji ni u najtežim danima ne gubi smisao za humor ni volju

¹⁶ *Metla i škvacera*, 1975. donosi povijesne paralele: "1875. god. pisalo se Rijeka kraj Senja, 1975. pisalo se Senj kraj Rijeke, 1985. pisat će se Senj kraj Jurjeva".

¹⁷ P. TIJAN, 1939, 140.

za življenjem. On je u stanju i životne nevolje pretvoriti u duhovite anegdote. U tome je njegova snaga, veličina i specifikum. Takve anegdote uljepšavaju čovjekovu svagdašnjicu, a istodobno su bijeg od siromaštva. To je pobjeda vedrine nad životnim sivilom i apsurdom, vedrina koja oslobađa i preporađa. One su zajednička svojina svih Senjana koji ih prenose s koljena na koljeno kao narodna mudrost.

DA SE FAMILIJA NAJI !

U familiji V.T. kuvalo se u na teške vrimena potljen rata meso samo u nedilju. V. bi svake nedilje ujutro došal u mesnicu i vako bi rekal:

- Dajte mi mali frtalj govedine, da se familija naji!

A u familiji je čekalo šest ust, da se naji!¹⁸

O SKUPOĆI

Sastali se ljudi na moru nigdi u početku rata pa govoridu kako će bit sve skupo, a meso pogotovo, tako da ćemo ga malo kad moć ist. Juru ni ni u tin teškin vrimeniman ostavila dobra volja.

- Auf! mi ne ćemo ist mesa. Ist ćemo palentu, politu šafton od bražolic! - utiši on druge.¹⁹

SELENJE

Kad bi se J.G. dobro napil, još dok je mlađi bil, došal bi po noći doma s dvokolicom, probudil bi celu familiju i počel zijat:

- Ala, gremo ća iz ovog smrdljivog mesta! Ja ne ću više vode živit!

I onda bi natovaril ženu, dicu i ništo mobilje na dvokolicu pa ala put Svetog Jurja. Rivajuć tako kola do Spasovca rastreznil bi se na non friškon zraku ujutro pa bi okrenul kola i pokunjeno se u grad vratil.²⁰

JURE, OTE PO PANDURA !

Potukli se ljudi na ulici, a Jure pandur stoji mirno i gleda. Već se ljudi počeli i ozbiljno mlatit, a Jure niš. Nato zavapi jedna ženska:

¹⁸ P. TIJAN, 1939, 42.

¹⁹ P. TIJAN, 1939, 47.

²⁰ P. TIJAN, 1939, 68.

- Jure, ote po pandura!
- A koji sam ja klinac ovdi, nego pandur! - odgovori mirno Jure.²¹

NE BOJI SE CENA

Pandur Kostelac dela red pred vaponon i ne da nikomu naprvo. Cena se fort riva sprida, a Kostelac zine:

- Nemoj, zatvorit ću te, Cena!
- Auf! A ja ću u spicijariju kupit ricinusa pa će me oprit! - žveljto će njemu Cena.²²

ČA JE SIGURNO, SIGURNO JE

Pripovidala gospa L. okolo po gradu kako će njezin muž za petnaest dan postat tako veli gospodin da čedu svi Senjani past ozada, kad to doznadu. Mislila je da će postat ban. Rekli to Ladilu, a on in odgovori:

- Poručite gospi L. da zato ja već i nosin deset dan kušin u gaćan!²³

--- . ---

Senj sa svojom povijesnom baštinom, umjetničkim blagom i kulturnim dobrima čini Senjane ponosnima, ali i oholima. Da bi se distancirali od došljaka, govore i pišu svojim čakavskim idiomom i tako štite vlastiti identitet, a doklačenci i Bunjevci im služe u humoristične svrhe. Takvu sudbinu doživjeli su Vlaji u Splitu, Židovi u Americi, Irci u Engleskoj, Belgijanci u Francuskoj, Bosanci i Albanci u Jugoslaviji, Ukrajinci u Rusiji, Šopi u Bugarskoj, Siki u Indiji...

Od osamdeset i četiri humoristične teorije humora, komike i smijeha, koliko ih danas u svijetu ima, u elaboraciji ove skupine senjskih smjehotvorina valjalo bi primijeniti Teoriju superiornosti, čiji su predstavnici u filozofiji humora Platon, Aristotel, Kvintilijan i Hobbs (ali o tome na drugom mjestu).

RAZLOG

Kod Markutine zvoni telefon, a Manda zija malome:

- Daj se ti javi, ja san ila kapulu".²⁴

²¹ P. TIJAN, 1939, 110.

²² P. TIJAN, 1939, 69.

²³ P. TIJAN, 1939, 16.

²⁴ *Metla i škavacera*, 2000.

PODGORKA U BUTIGI

Dojde Podgorka u butigu kod Zvone pa ga pita:

- Dajte mi jednu mišalovku, samo brzo, molin vas, moran da uvatin autobus!

Zvone je pogleda pa u svom stilu zine:

- Žao mi je, gospe, al u naše mišalovke ne more se uvatit niš većega od štakora".²⁵

KAKO NI ZNAL BUNJEVAC IZ GRADA IZAĆ

Napije se Bunjevac u Senju i da će uvečer po škurini doma. Izajde iz birtije i počme ić po ulican zgoron zdolon, al nikako izać iz grada. Već se počelo i danit, a on još gre po ulican. Kad mu je već bilo dost hoda, zine:

- Prokletoga grada! Ko ga je vako velikoga načinil!?²⁶

KAKO JE BUNJEVAC RAZBIJAL JAJA

Sedidu senjski gospodičići pred hotelon "Zagrebom" kad evo ti jednoga Bunjevca s košon jaj, ako ćedu kupit. Ladilo se digne i reče drugiman:

- Pazite samo, kako će on sam od sebe počet jaja razbijat! i pojde k Bunjevcu kaj da će tobož kupovat jaja. Zeme najprvo u ruku petokrunku da Bunjevac ni opazil, onda izabere jedno jaje, razbije ga i pokaže petokrunku ku je našal tobože u jaju. Onda zeme drugo jaje, razbije ga i opet najde petokrunku u njemu. Oće da uzme i treće jaje, al' Bunjevac ne da više:

- Stani! Ne dam ja tebi moje muke!

Pobere se s košon brzo u Alej, a oni tati brzo za njin. I zbilja u Aleju sakrije se Bunjevac zad jednog stabla i udri razbijat jaja, al' petokrunkov više ni bilo.²⁷

--- . ----

Anegdota "Zeci za Roka Devčića" ima svoju grobničku, istarsku, bodulsku, dalmatinsku i inu varijantu. Očito je da im se svidjela, stoga su je presadili i adaptirali novomu podneblju.

²⁵ Labura, 1988. List za senjski humor i satiru Lovačkog društva *Jarebica* Senj.

²⁶ P. TIJAN, 1939, 116.

²⁷ P. TIJAN, 1939, 116.

ZECI ZA ROKA DEVČIĆA

Pošalje jedan plovčan iz Like Roki Devčiću po jednon graničaru tri zeca i pismo, kadi mu piše ča mu šalje. Graničar uz put nigdir poji zeca i donese Roki samo dva. Roka primi zece i počne čitat pismo. Kad opazi u pismu da mu je plovčan poslao tri zeca, pobroji još jedanput one zece pa zapita graničara:

- Ovde su samo dva zeca!
- Jesu, gospodine! - odgovori mirno graničar.
- Al' u pismu piše da mi šalje tri!
- Piše, gospodine!
- A ti si mi donesao samo dva!
- Jesan, dva, gospodine!

Već se Roka počeo jaditi, al' vidi da ne će s vragon graničarskin izać na kraj pa lipo zeme karte i napiše plovčanu da mu fala za zeca, al' da je dobio samo dva, makar u pismu piše da mu je tri poslao. Kad je graničar došao doma, pročita plovčan Rokino pismo pa zapita graničara:

- Ti si donio samo dva zeca gospodinu?
- Jesam, gospodine!
- Trećega si sigurno pojeo?
- Ala si ti pametan, gospodine! Ta nama pogodi, a ona *benetina* u Senju sve: dva-tri, dva-tri, i nikako pogodit!²⁸

--- . ---

Čovjek je društveno biće i osjeća potrebu da s nekim razgovara, čakula, da se izjada, ispriča što je neobično doživio, da se razveseli, zapjeva, nasmije, proslavi pobjedu, ali i zalije poraz kako bi ga što prije zaboravio. Želi malo izaći među ljude i na toj psihološkoj osnovi počiva njegova društvenost, druženje i posjet gostionicama.

Birtije su godinama održavale društveni život Senjana. Okupljale su ljude raznih profesija, profila i mentaliteta, kako bi im život učinio lakšim, ugodnijim i podnošljivijim. Tu su se prepričavale zgode i nezgode, vesele i tužne, ali i mjesto gdje je nastajao spontan okrepljujući humor. Dakle, oštarije su društvene institucije u kojima se ne samo toči vino nego i krati vrijeme u raspravama o politici, športu, ženama, problemima, žurnalizmu, senzacijama, životnomu standardu, ukraju, iskraju, doživljajima..., ali i demokratska okupljališta, gdje se ljudi uz piće vesele, igraju na karte, čitaju novine, pričaju viceve, pjevaju... Istini za volju, to ovisi o konzumentima, njihovoj kulturi, izobrazbi, talentu, duhu... Tako oštarije vrše ulogu društvenoga amortizera za smanjenje duševne

²⁸ P. TIJAN, 1939, 22.

i društvene napetosti, svojevrсна rješenja za mnoge životne probleme. One pokazuju životni standard svojih mušterija, čija frekvencija glasa u narudžbama tijekom mjeseca često ovisi o količini novca u džepu, i to je najbolji barometar duševnoga raspoloženja, društvenoga ugleda i uvažnosti.

PROMJENA KUMPLIMENTA

U birtiji kod parone Luce, kadi pijedu ljudi od miseca na žes, ima ih ki minjadu titulu tri puta na misec. Na prvoga, kad se plati račun, dolazi jedan takov gost i ča god jače može zine:

- Luce, dajte mi pol litre!

Ovo traje do desetoga u misecu, ali se ne zija nako jako kaj na prvoga, jerbo prema daniman i glas pada. Od desetoga i dvajsetoga počimlju novi titul i to:

- Molin vas, parona Luce, pol litre!

Čim je bliže dvajseti, glas je sve slabiji, a žes sve jači. Od dvajsetoga pa do ultima dolazi opet novi titul:

- Molin vas lipo, gospa Luce, pol litre!

Govori se sasvim tiho, a pod kraj miseca ni ni čut pravoga glasa, nego sliči više na šapljanje, a žes je tako jak da pod njin škripljedu vrata na kanjoliman.²⁹

KNJAKINIČIN KOSOVAC

Na Maloj placi imala je birtiju pokojna Knjakinica, ka je svoga muža Grgu držala jako u kordi. Ona je imala u gajbi kosovca, ki je jako brzo naučil svega pivat. Tako su ga gosti naučili i ariju za ovu pismicu:

"Pi, Grga, pi,

Knjakinice doma ni!"

Kad je Grga to prvi put čul, zakljene ništo i reče:

- Prokljeta crna mrcino, jezik ti usahal!³⁰

SKICE I SKICINICA

Skice i Skicinica prodavali su domaće vino iz svog trsja, a rado su davali i na dug. Zajedno s gostiman bidu se često napili i na koncu potukli, a to sve zato jerbo nebi bilo vina ni soldov. Kad ne bi bilo nikog u birtiji, pili

²⁹ P. TIJAN, 1939, 28.

³⁰ P. TIJAN, 1939, 48.

bidu sami, al kako je svaki dan bilo manje soldov, odlučidu da nećedu davat više nikom na dug, pa ni sebi.

I zovne Skice litru vina i valje plati ženi trajset i šest soldov. Kad su popili tu litru, zovne žena litru za sebe i da mužu trajset i šest soldov. Kako je bilo ružno vrime, ni bilo već nikoga u birtiji, nastavidu njih dvoje dalje pit i svaku litru pošteno plaćat.

I tako su popili celo karatelo od dvajset litar. Kad su se ujutro rastriznili, gredu gljedat kasu, kad tamo unutrin samo trajset i šest soldov. Valje barufa! Kako to? Vina ni, soldov ni, a svejedno je svaki svoje plaćal!³¹

KAKO JE VICENCO OSTAL BEZ SRCA

Jedan dan išal je Vicenco za obedon u bikariju i kupil je frtalj i pol telećega srca za večeru i kilo zelenih peveruni za nadopunit važ ča je potkisal. Kako je bilo još rano metnt srce šufigat, navratil se malo Peri Merikancu i metnul srce i peverune na ormar pa je bacil dvi tri na karte. Kad je već bila blizu šesta ura, siti se Vicenco na srce. Digal se da će poč doma i da će zet srce iz ormara, ali ni srca ni peveruni, kadi ih je on metnul. Počel je Vicenco zijat:

- Kadi je moje srce? Ki mi je srce odnil? Ostal san bez srca!

Svi su se čudili, ki nisu bili tote, kako može čovik bez srca pit vino i na karte igrat. Ali Vicenco fort zija:

- Ja san imel teleće srce! Moje srce je teleće! - i fort išće svoje srce po polici i zad ormara. Počeli su i drugi iskat Vicencovo srce. Sve su obašli, ali srca nisu našli. Samo se našla, kaj za ruglo, karta u zahodu i Vicenco je valje prepoznal da je to karta u koju su bili zamotani peveruni, a od srca ni traga ni glasa. I tako je Vicenco zauvik ostal bez srca. Od onog vrimena najvoli pivat pismu:

"Tko je srce u te dirno?

Na ormaru nisi mirno ..."³²

MJERA

- Blago pijano, ca ne pijes po reguli kaj ja? Popij tri, pa dajmo i cetiri litre na dan kaj ja, al nemoj se oblokivat - reče Roko dnevničaru Jandri.³³

³¹ P. TIJAN, 1939, 48.

³² P. TIJAN, 1939, 76.

³³ P. TIJAN, 1939, 32.

KAKO JE BANJAMIN OSLIPIL

Sedi po navadi društvo senjske gospode s Jovon Banjaminon u kamarinu jedne birtije i igra briškulu. Banjaminu bila potriiba pa ode trun van, a dok je on bil vani, oni ki su ostali nutrin, ugasidu lanpu i nastavidu sve nako u škurini tobože igrat. Za čas evo Banjamina nazad i ne more se jada čovik prečudit, ča je to s njin. Niš ne vidi, a sve čuje:

- Imaš malu?
- Zemi to!
- Za vu ćemo se klat!

Čuje kako karte padadu na stol, kako se drugi kucadu, al' niš ne vidi. Počme trit oči, al' niš ne pomaže. Onda zavapi:

- Što je ovo, ljudi? Ja sam oslijepio!
- Nato upalidu svitlo i Banjamin jopeta progleda.³⁴

"ODLAZAK HRVATA"

Jura brijač kupil je veliku sliku "Dolazak Hrvata" i obisil je u brijačnici. Ljudi dolazidu i gledadu kako je slika lipa. Kad jutra dan ni slike u brijačiji! Odnilo ju za dug! Pitadu ljudi ča je to i upiredu prston na mesto kadi je slika visila. Jura in mirno odgovori:

- "Odlazak Hrvata!"³⁵

LOVRA I GAŠPARIĆ

Dopeljaj Lovra Barlan Gašpariću voz drva i zračunal mu deset forinti. Gašparić se naljuti da je to previše i ni mu til platit. Na to mu Lovra prigovori da je i on njemu za nikakvo posredovanje računal dvajset forinti. Gašparić odgovori:

- Da, al morate znat da ja delan glavon!
- Pa i moji konji su morali delat glavon! Ča mislite, da su vukli kola repon? - odbrusi Lovra.³⁶

DOČEK SOKOLAŠI

Kad je dvajset i osme godine bil u Senju sokolski slet, došli su od svakud sokolaši pa su morali niki u gimnaziji spat. Dojdedu tako sokolaši u gimnaziju i

³⁴ P. TIJAN, 1939, 21.

³⁵ P. TIJAN, 1939, 27.

³⁶ P. TIJAN, 1939, 50.

dočeka ih Tončić pa ih otpelje u kamare kadi je bilo prostrto seno za njih.

- Ah, to je sijeno! - začudi se nekoliko njih, a Tončić mirno nadometnu:

- Da, gošpodo, to je šijeno, a žob dobijete pošlje!³⁷

IVA BOSNIĆ I VICE KARLOBAŠKINJA

Stali su Iva Bosnić i Vice Karlobaškinja u jednoj kući. Svaki je imal svoj pod. Iva je stal gori, a Vice doli. Krov in je bil zajednički i skupa su ga morali popravljat. Ali Vici se ni dalo za krov trošit solde. Kad ni tila Vice popravljat, ni tila ni Iva, i tako krov procuri. Sad leti Iva Vici i moli je i zaklinje neka da ništo da popravidu krov, a Vice neće pa neće.

- Komu curi, neka popravlja! Meni ne curi!

Vidi Iva da nemore s njon na kraj pa jedanput kad je kiša padala kaj iz kabla, napravi u tlohu škulju i namesti gurlu tako da je voda iz krova ravno curila Vici u kamaru. Za čas kod Vice poplava! I sad ni bilo druge, nego otvorit takujin i dat krov popavit.³⁸

IVA G. I KOKOŠ

Jedan graničar tuži Ivu G. da mu je ukral kokoš pa je potljen spekal i pojil. Dopeljedu Ivu pred senatora i senator ga zapita, ako je to istina ča graničar za njega govori. Iva mu vako odgovori:

"Nije istina, gospodine, sto ovaj govori! Ja san isao po Placi i nasao san jednu kokos kako jadna drće od zime. Bilo mi je zao jasnoga blaga da se ne smrzne pa san uzeo doma i rekao mojoj, neka je malo stepli. Zena me nije dobro razumila pa je kokos ispekla. Ja nisan kriv!"³⁹

OPROŠTAJ

Jedan Senjanin ženil najstariju ćer, vin ju je besedan predal mužu:

- Na ti ju! Žami ju! Ja san se vraga deštrigal, ma ti ši še intrigal!⁴⁰

--- . ----

Poznato je iz estetike humora da smijeh ne bira vrijeme ni mjesto, ali pametan čovjek bira mjesto i vrijeme pogodno za smijeh. I u ratu, i na groblju, i

³⁷ P. TIJAN, 1939, 113.

³⁸ P. TIJAN, 1939, 31.

³⁹ P. TIJAN, 1939, 77.

⁴⁰ P. TIJAN, 1939, 34.

u bolnici, i u crkvi... može nastati komična situacija, ali ne i humor, zato što on traži odjek, hihot, smijeh na licu gledatelja. U takvim se prilikama čovjek ne smije odazvati komičnu motivu, zato što je čovjek, već zatomiti poziv na smijeh. Međutim, humor ne bi bio humor, kad ne bi bio paradoksan i kršio kulturne, etičke, moralne, biološke... zakone. Pogledajmo!

NADGROBNI GOVOR

Umrli je Anić, meštar od fabrike, i drugi se meštri dogovoridu da se u ime njih jedan oprost od pokojnoga. P. to rado pivati i ispuca govor. Ni doduše niki zaplakal, al ni bil govor ni slab. Završil je govor ovin besedan:

-... a šada vaš poživan da našem nežaboravnom drugu kliknemo: Živio!⁴¹

NARIKOVANJE ZA MUŽOM

Umrli M. B. muž i u sprovodu mu je muzika svirala, jerbo je bil muzikant. Kad je M. čula muziku, počela je narikovat:

- Mili moj, svi sviridu, samo ti ne sviris!⁴²

VRAGODEROVI ODZIVI

- Tko se svojih ne stidi zabluda? - luda
- Što si ljudi uvijek sačuvati znadu? - nadu.
- Što rade vjerni koji Hrvatskomu ostadoše zboru? - oru.

PITALICA

- Što je licemjerje? - U Pešti psovati ono što se je u Zagrebu hvalilo.
(*Vragoder*, 1875.)

UPOZORENJE NEDUHOVITIM

Neka ne pozabi,
Da se humor pravi
More rodit samo

⁴¹ P. TIJAN, 1939, 40.

⁴² P. TIJAN, 1939, 103.

Baš u senjskoj glavi.
A ki škole ima,
Ako humora nima,
Neka rađe šuti,
Kad se slabin čuti.
Samo bez zamire,
Gospon škovolin!
To je naše šale
Tekar prvi čin!

Preporučavamo gospodinu od škovolina da kupi rječnik senjskih besed, pa će vidit da se senjski ne kaže "va", nego "u", ne "škovacera", nego "škavacera", ne "z tun grubun namjerun", nego "s ton grubon namjeron" ... I tako bimo puno tih kirskih besed našli ke su sokrile finu 'manjeru' g. od škovolina."⁴³

Humor je specifična ljudska djelatnost u kojoj škola ne pomaže. Taj se zanat ne može naučiti ni na kakvu fakultetu. Čovjek se naprosto mora roditi sa smislom za humor i šalu. Zato je humor viteško nadmetanje, olimpijada duha, u kojoj pobjeđuju duhovitiji, spretniji i lukaviji. Čovjek mora biti širokogrudan i tolerantan te se smijati ne samo na tuđi nego i na svoj račun. Blago onomu tko se zna smijati na svoj račun! Dugo će i veselo živjeti i vazda biti veseo, sretan i zadovoljan. Neduhoviti ljudi ne bi smjeli potezati vruga za rep, jer će izvući deblji kraj. Naravski, da su takvi rijetki, zato što svaki čovjek misli da je duhovit.

SENJSKA BANJA

Marija i gospodin razgovaradu u banji oko tri kvarta na jednu.

Marija: "... Ste culi, a, gospodine? Vako van celi Bozji dan od ujutro do uvecer:

- Marijaaa! Marijaaa! pa i jopet: Marijaaa!

Ne dadu mi ni jednoga minuta odusit. Kaj da me zmija ujida, fort se krividu oko mene:

- Marija, otvori kabinu!

- Marija, zatvori kabinu!

- Marija, daj mi gaćice!

- Marija, daj mi bademantel!

⁴³ P. TIJAN, 1939, 125.

- Marija, daj mi keksov pa zapisite!
- Marija, dajte mi pasaretu pa zapisite!

I vako van celi bogoviti dan. Vrag in sriću uzet! Vi ne bite verovali, moj gospodine, kako meni tabani goridu. Meni su van tabani na nogan od ovoga prokljetoga petuna i od soli kaj da san ih na gradelan pekla. U podne pojin vo na stojeć kaj blago. Nima mi ki skuvat, nit mi ima ki donit. Neka vididu, vo mi je moj Rudica poslal iz jedne birtije iz Male Place, ne ću van reć ka je, trun fazolca pa po bunjevački napravno. Jednu sam zlicu stavila u usta, valje mi se stumak digal. A komadić govedine kaj lastika pa san je dala malomu od ovoga nasega Omrcenca, ca vode pazi na gondulu.

Moj gospodine, svake godine van je gore! Lako njoj gorika! Sedi lipo u hladu, prodaje lipo biljete: -Moj naklon! Ljubim ruke! Proda ku god ajnzickartu i to ti je sve, a ti, Marija, orbaj celi dan. Ja peren lipo gaćice francuzljive, susin robu i mantele. Ako ca pofali, Marija paga. A tringelte svi obećivadu, a niki ne vadi. Da ni vo par strajnskih, slabo bi ja, moj gospodine, po plaći.

Napravila san lipo molbu na grad, da mi kresidu cagod plaće pa se je nasla jedna intriga - neću van ga mencovat ki je - volila bi mu oni krunpir na ćelavoj glavi otkinut, nego se pilićev najist, jerbo svi su bili za me i sam nacelnik - Bog mu daj zdravlje - samo ona guba zakikana je proti meni, jerbo on misli da vode tringelti padadu kaj murve iz stabla.

Ja van govorin, moj gospodine, ki nima prijatelja nima nis. Ki su to vrazi, ki je to izumil! Ca su voga Omrcenca sad stavili vode? Toboze, da on pazi na dicu. Ima plaću kaj jedan cinovnik. Cel dan ne dela nis, nego lipo svojon gondulom gori doli alaaa, a dinari padadu kaj zizule. Vise će on zaslužiti na voj gonduli voga leta, nego grad na celoj banji, a ja kukava, ka se vode deren i mucin, meni rog!

Pocela san to trun bufeta, pa da! Ni van to za Senj! A doduse i ja san vrazjega mekoga srca! Sve su mi raznili: niki sir, niki skutu, niki baskote, a biru najprvo. Svi govoridu:

- Platit će tata!
- Platit će mama!
- Marija, zapisite do prvoga!

Niki jopet govori: - Zapisite do zadnjega!

A bufeta ni, soldov ni, i tako su me pojeli, vraga pojeli iz moga mesa! A stranjskin cast! Stranjski baren platidu!

A, moj gospodine, skandala, ca se malo prvo dogodilo! Da ste samo pred kvarat ure dosli! Jedan van je gospodin - ne smin reć ki je - ca pise u kotaru, pod očalin, napil se vode pa njegova gospa s njin u kabinu! Udri moga

gospodina po gubici! Pljeskadu palamade livo - desno, pa ona sve njemu vice, kaze, govori, ona njemu:

- Pijanduro! - kaze. Nistarijo! - kaze, a oni ne znadu da su u kabinan od drva, gori gatre otvorene pa da mi sve priko cujemo. Jezusi, gusta, moj gospodine, da se vi vodek bili! Bil van je celi cirkus! Da je bilo to zapisat a spravit za "Metlu" !?

Pitadu mene ve dvi stranjske ca se kod Mogusa kostiradu da neka in ja kazem pa sve po nimacki one meni govoridu da ki su vode bolji decki, a ja njiman kazem:

- Aaa! Ne ćemo se, ne, u to pacat! Tanke sene, kistijant! Nisan ja nicigov rufijan: To su van tote mladići i muzi pa isćite ka ca triba, a mene lipo pusćajte na miru!

Auf! A ka roba! Ruzne kaj maskare, napuhnjene kaj balun! O, vrag ti sriću uzal i mladosti! Valjda su to lipa i gustoze zenske, kaj ca smo mi bile mlade?!

Sedma ura je pasala.

Marija: Bogu fala, da se vo veceras ranije ispraznilo! Valje ću sad zatvorit i zakljucat pa gren valje doma spat. Ne mogu vise na nogan stat od truda. Au! Vrag ti sriću zel! A glje vu maskaru, ca ozgor gre! I nikad ne bi dosla u pravu uru kaj drugi ljudi kršćeni, nego ondat kad drugi gredu spat. Ondat dodje vamo kupat se, Milostivnoj:

- Ljubin rukeee! Evo, evo, milostivna, vo san in ja pripravila njihove stvari. Da! Cekan ja njih. Misli Marija na svoju milostivnu, ne bojte se! Znan ja da ćedu oni doć. Pa da! Pravo imadu i bolje in je doć u vu uru kad se isprazni ovo smeće i balavcenje ca se sprica, krivi, zanoveta. Sad in je najlipse more za kupanje.

Tiho da se jedva čuje, gospodinu:

"... da ti vrag sriću uzal, maskaro! Cel dan sedi doma i cese se, ni vrazjeg posla nima, ondat u osan uri u banju kupat se. O, Boze moj, svaki ti vrag mene mucu! A da mi je baren znat zac? Da iman baren plaću polak moga truda, ne bi mi ni zal bilo. To ti je, Marija: Tila san poč trun ranije doma da pocinen, sad je vrag donil jopet vu maskaru. I sad dok se vo svuce, pa ondat dvi ure centrimetar po centimeter u more, pa ondat dok se raskisa u moru, pa ondata dok se jopet obuce, pa napravi frizuru, pa dok se izbrblja i izlaje, vin drugin gospetinan, dotle će ti doć i deset uri. Ah! Jezus Marija, moj gospodine, vi ne bite verovali kako san ja va banje stufa. Na vrh mi je glave! Mene će va banja Kurajici spravit!

Gospodin: - Nemojte, Marija, tako nespametno govorit! Vi se morate ve godine vježbat za do leta.

Marija: - Koga vruga? Ca će sad bit?

Gospodin: - E, pa da! Valjda znate plan ča se smira do leta napravit?! Vi se morate ispracticirat, jerbo će dogodne bit banja po noći letrikon rasvitljena. Gori na Artu će bit kućica i paviljon, unutra bufet, a na krovu od banje će muzika svirit pa ćedu stranjski doć ki ćedu na krovu od banje tancat, niki ćedu se i jopet kupat, niki ćedu sedit i u more gljedat, pit i ist. Morat će te imat u koj god kabini po jedno kanape, ako komu preteška da ga se more leć.

Marija: -I je! A ca se vi to salite, gospodine, il će to bit zaspravlje? Kako će to bit lipo! Bog zna koga će zapast do leta moje mesto vodi u banji, ako bude tako lipo kako oni govoridu. Neće mene ta srića zapast! bit će malo boljih osob, ke ćedu se otimat za vo mesto. Bit će gospov i frajlov, ke ćedu jedva cekat na to mesto. Ja svenako ne virujen da će to bit tako lipo vode u banji do leta nacinjeno. Vi mene samo varate. Bas ću pitati dicu od nacelnika. Oni se celi dan vode kupljeđu, oni ćedu meni najbolje reć. Jezus Marija! Ako to bude sve tako lipo nacinjeno kako oni meni pripovidadu, Bog in dal zdravlje, neka bacidu jednu besedu za me kaj za svoju staru Mariju da jopet vode ostanen pa makar mi i ne kresili plaću.

Sad neka vididu pravicu malo: Svi su isli ća, ona lipo pobrala biljete i kasu, onoga Omrcenca je nestalo kaj Lacka, a ti, Marija, cekaj, dok se va maskara obuće i nacifra!

Gospodin: Bog, Marija!

Marija: Bog s njimin! Laku noć! Boze, daj jutra skropaduru i senpetariju, samo da pocinen jedan dan!⁴⁴

Navedene senjske štorije, šale i anegdote čine veseli mozaik, koji minuciozno ilustrira senjsko građanstvo, okolicu i dokolicu. Marijina jadikovka sa senjskoga kupališta prava je monodrama u kojoj satirički prikazuje svoje sugrađane, njihove karaktere, navike i osobine. Ocrtavajući svoje sugrađane u pravome svjetlu, ona dočarava kulturnu, društvenu i gospodarsku klimu u gradu podno Vratnika, i to vrijeme velike gospodarske krize 1929. godine, kada je ova humoreska i nastala.

Međutim, u bogatoj senjskoj humorističnoj baštini ima i većih smjehotvorina, koje ni malo ne zaostaju za autorskim umjetničkim pričama. Gledajući ih s humorističnoga stajališta to su prave humoreske koje mogu stajati uz bok Korajčevih, Kovačičevih, Kolarovih i Smojinih noveleta. One zaslužuju da ih se analizira sa sociloškoga, psihološkoga, etnološkoga, antropološkoga, literarnoga... gledišta.

⁴⁴ *Metla i škavacera*, 1929.

HREN IZ SENJA

Kad su Isus i sveti Petar išli po svitu, prošli su kroz Liku, Vratnik i Senjsku Dragu u Senj. Već na armici, kod prve kuće, čuje Isus kako jedna žena zija na muža:

- Vrag ti sriću i zdravlje odnil!

I sve se van čuje kako padadu palamade i kako muž zija:

- Udri ako si kapac!

- Gremo nutar - reče Isus svetom Petru - da vidimo, ča je to.

Kad oni nutar, a to muž stisnut od straha pod stolon.

- Ča je to? Zač si pod stolon? - zapita ga Isus, a muž odgovori:

- Ja san u svojoj kući gospodar pa moren bit pod stolon i na stolu!

Isus ga lipo pozove da izajde ispod stola i neka mu ispričeva ča je na stvari. Nato muž počme sve pomalo u strahu pripovidat, kako ga je žena tila potirat s kablom na funtanu po vodu, a on ni til poč. Tužil se na svoju ženu kako je zločesta i kako mu je već svu dušu i zdravlje popila. Žena je celo vrime zijala na Isusa i svetog Petra:

- Grete mi van iz kuće, nesriće jedne!

Naljuti se Isus na ženu pa reče svetom Petru da odreže ženi jezik. Sveti Petar isprva ni til, al je ipak moral napraviti kako mu je rekal Isus. Čapa jezik, odreže ga i da Isusu pa ga zapita:

- Ča će ti ti ljuti jezik?

Kada su izašli van, reče mu Isus:

- Posadit ću ga na Travici, a iz njega će izrast ništo ljuto i to ljuto ćedu ljudi rado ist.

I zbilja je od tog jezika naraslo korenje, ko su ljudi prozvali hren. Od tog su vrimena muži gospodari u svojini kućan, a žene se moradu ujutro rano dizat, poč na mašicu, na placu, urediti kuću, delat cel dan u apaltu, a uvečer prat, ribat i druge posle po kući delat. Muži deladu ča oćedu, celi dan krepivadu, a deladu po noći od osme ure u birtiji.⁴⁵

DVA KUMA

/samo za muzikalne/

Nedilja je popodne. Usred ljeta, vrućina! Kamara je zaškurena, jer dodijadu muhe. Da se ne nabraja, ča je sve u toj kamari, spomenut ćemo samo stolčić na komu su dvi botulje od litre i pol - crnoga. A zač? Zato jerbo će u dvi

⁴⁵ P. TIJAN, 1939, 98.

ure doć kum Mirko, ki će kuma Radu učit muziku. Donest će sobon i svoju trumbetu pa ćedu skupa parat. Bilo je i drugi učiteljov, ki su Radu tili učit, ali Rade ni til nego kuma Mirka, jerbo je opazil da kad cela muzika sviri da se trumbeta od kuma Mirka najače čuje. Sviri za tri!

Rade je osvitljal trumbetu i otvoril petu stranu u školi. Točno u dvi ure čuje se kucanje: eto kuma Mirka! Baci oko na one dvi botulje i zasviri trio od marša "Muzika muziki". Rade je ostal začuđen da tako mala trumbeta more dat tako jaki glas, jerbo je od toga glasa fermal žveljarin, a maćak, ki je ležal na tepihu, skoči priko puneštre i balature na ulicu, a kumu je Radi i dalje svirilo u ušijan, prem je već kum Mirko dignul trumbetu iz ust.

- Sedi kume! - reče Rade i donese botulju i dva žmulja od fitalja.

Sad će polako pit i počet će škola. Kum Mirko počme tumačit kako se uzimlje se, e, de, ce i lipo su svirili.

- Kume, a ka je vo trunba, ca ja ucin? - pita kum Rade.

- Kakova trunba, padavica te gorka stresla i trunbu! Trunba je na peći i na sparhetu, a vo je tronba Es! Strument! - jadi se kum Mirko. - Vo su note, vo je cela nota, vo je polovica, a vo je fitalj note!

Ali kako kumu Radi ni išlo sve u glavu, okrene kum Mirko drukčije:

- Gledaj, kume Rade! Ova botulja, kad je bila puna, to je cela nota, pol botulje pol note, a fitalj botulje fitalj note!

Kum Rade izlije svo vino u žmulje pa zapita:

- A ca je sad, kume Mirko?

- To je sad cela pauza i dura dok se nabroji cetiri.

Da pauza bude točno po meri, kum Mirko je lupal nogon do četiri, a kum Rade je brže bolje praznu botulju maknul, a punu stavil na stol.

- Ca je sad, kad je puna botulja i dva zmuja od fitalja?

- To ti je cela nota s tockon, a dura dok se nabroji sest!

- Pa ne cemo mi, kume, to sve popit dok se nabroji sest!

- Bog te ubil iz neba! Mi ćemo zet tempo "largo ad libitum".

- A kakove su vo note, ca imadu kvacice i tockice? - pita kum Rade.

- To su osmice, majmune, sesnajstine i trajsetidvojice. A to se ne more pokazat na ove botulje, nego ćemo poč kasnije Mogusu na one miće bocice.

- Kume, a ca vo ovdi pise, da "dur" i "mol"?

- "Dur" to ti je kaj tvrdo i ostro vino, a "mol" to ti je, ćulume, kaj mlado i slatko, koga i zenske rado pijedu.

Ali, kako ni bilo više vina, štufoval se i učitelj i školan. Digne se kum Mirko i zasviri opet "Muzika muziki" i na rastanku reče kumi:

- Ako ne bude voga leta sviril na placmuziku, da Bog da Majko

Bozja, oci mi iskapale!⁴⁶

⁴⁶ Metla i škvacera, 1930.

Sl. 1. Prvi broj humorističkog lista *Vragoder*, 1875.

POKLADNA RAŠPA

Br. I. Ilustrovani šaljivi dnevnik za komediju i šalu. 1907.

„Pokladna Rašpa“ izlazi prigodom zadnjih trzaja
Princea Karnevala i to samo u jutro.
Cijena za cijelu godinu 10 fl.
Brzojav bez žica broj 222 222
Telefon u sobi kod puneštre na desno.

Vlastnik i odgovorni
urednik:
Skavacera od Late.

Uvrstbina za ogise plaća se po cijeniku unapred.
Neuporabljeni rukopisi se vraćaju.
Uprava i uredništvo nalazi se kod „dvoilitre“.
„Pokladna rašpa“ ne šalje se u inozemstvo.

Poštarina plaćena. Cijena Djin 2-

**Metla i
škavacera**

MESOPUSTNA CAJTUNGA ZA SENJSKE PRČE I ČAKULE.

Godina I. SENJ, zadnji mesopustni pondiljak 1928. Broj I.

Lučićić Sando. Veres

UŠTIPCI

(ILI SENJSKI „FRITE“)

Uprava lista sastaje se godišnje jedamput u kavani ili u lokalu sličnog obrta, prema tome gdje je vino bolje, da uisiti eventualni suvišak. — Pretplate se ne primaju, jer ih ni vrag ne daje. — Pojedini broj prodaje se (da ne dodijamo financi, paze, gradskoj deci i ostalim ljubeznim institucijama) ispod ruke. — Gdje se list prodaje, to će svaka budala znati da nadje, a pametan ga i onako ne će tražiti. Rukopisi se ne vraćaju, već se, kao i sam list, na pepelnicu spaljuju, a pepeo se na sve četiri strane svijeta baca, neka se toliki kup gluposti nikada više ne sastane.

Pametna lista u još pametnije vrijeme. — Izlazi godišnje jedamput, dakle „Ljetopis“, a budući da u Senju puše bura devet mjeseci, moglo bi ga se, svejedno, punim pravom nazvati „Zimopis“. — List izdaje društvo s. o. j. „Egiba“ (kratice riječi: „Evo gibanice badava“) ili esperantski „Los muktados“. — List izlazi svake godine na dan poklada, ali svakako prije bakalara. — Uredništvo je mobilno, nalazi se čas ovdje, čas ondje.

Broj 1	U Senju na pokladni utorak 1934.	God. I.
--------	----------------------------------	---------

METLA

MESOPUST
1936

BEZ ŠKAVACERE

MESOPUSNE ČAKULE SENJANOV IZ SVITA ZA PRAVE SENJANE, BUNJEVCE I DOKLAĆENCE

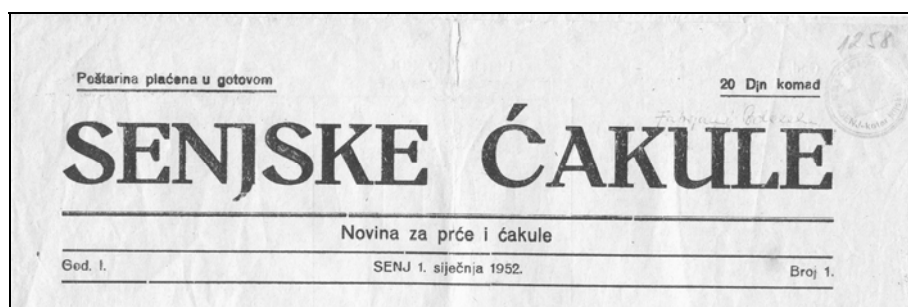
POKLADNI

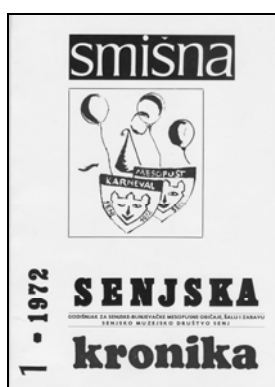

MARKOVI KONACI

Konaci izlaze od zgođe do zgođe, pokladni samo na poklade. — Konaci pružaju nešto loše šaljive hrane sitim ljudima. — Pametan list u još pametnije vrijeme. — List izdaje „Egiba“ d. s. o. j. — Uredništvo je mobilno, nalazi se čas ovdje, a čas ondje. — Uprava lista je permanentno ili u birtiji ili na ulici. — Pretplate se ne primaju jer ih ni vrag ne daje. — Pojedini brojevi prodaju se ispod ruke, gdje se list prodaje to će svaka budala znati da nadje, a pametan čovjek ga i onako neće tražiti.

U Senju o pokladama 1938. god. po Kristu ili 5 god. iza I. ili 4 god. iza II. požara Senjskih magazina.

Sl. 2. Naslovnice humorističkih listova iz Senja i okolice (foto Arhiv GMS)
SOCIOLOGIJA SENJSKOGA HUMORA

Čovjek je jedino živo biće koje je nadareno smijehom, stoga se često kaže da je čovjek "životinja koja se smije". Pače, ima i poseban mišić za smijanje (*musculus risorius*) na kraju usana. Budući da je smijeh svojstven samo čovjeku i da je društveni fenomen, posve je logično što je predmetom brojnih socioloških studija. Smijeh nastaje u društvu, društvo ga konzumira i u društvu nestaje. Kao znanost o konkretnim društvenim fenomenima, sociologija proučava tipično smiješno u društvenim pojavama, događajima i osobama. Na osnovi konkretnih podataka (šale, humor, vicevi, komedije, parodije...) sociološke studije polaze od stvarnih pojava koje su specifične za određeno društvo, služeći se pritom stereotipima bez kojih nema ni smijeha ni humora. Etnički humoristični junaci predstavnici su određenih naroda (Moša, Ero, Cigo, Lala, Krempuh, Pomet, Mujo...). Nastali na temelju višestoljetne folklorne tradicije, oni utjelovljuju nacionalni identitet sa svim njegovim manama i slabostima.

Humor je simboličan jezik s mnoštvom iznijansiranih značenja. Ima simboličnu funkciju i društveno značenje. On igra važnu ulogu u ljudskom društvu: povezuje ljude, stvara vedru atmosferu, osvježuje poput hladne vode, obasjava lice, razgaljuje dušu, odbacuje nevaljalo, olabavi živčane strune, opusti i oduševi čovjeka. Naprosto omogućuje čovjeku da pobjegne od svojih svakodnevnih briga i oslobodi ga vlastite individualnosti. Ni osjećajni ni duhovni život ne poznaju "djelotvorniji eliksir zdravlja od smijeha". On je "najuniverzalniji izraz svih ljudi, a istodobno i jedne individue".

Društvo, obitelj, vrtići, škola, domovi... su sociološke ustanove koje djetetu moraju reći što je za smijeh, a što nije; kakva je njegova uloga u društvu; čemu se može smijati i što smije ismijavati...? Dakle, čitava jedna

smjehovna kultura. Dijete ne može samo zaključiti da tjelesne mane ne mogu biti predmetom ismjehivanja, kao ni siromaštvo, humanizam, nacionalne svetinje te da smijehu nije mjesto u crkvi, bolnici, na groblju...

Čim se dijete socijaliziralo, uočava smijeh u druge djece. Smije se zajedno s njima i "pomoću smijeha ulazi u svezu sa svojim bližnjim". To se osobito osjeća u tehničkom dobu kada djeca na malim ekranima gledaju ne samo crtiće nego i filmske komedije s neodoljivim Chaplinom, Stanliom, Oliom, Totom, Fernandelom...

Socijalni kontakt je uspostavljen. Dijete se smije zajedno s ostalima u kući dok gledaju komičnu seriju na televiziji. Dr. Berge s pravom kaže da će "dijete postati sastavnim dijelom ljudskoga društva onoga dana kada otkrijemo tajnu kako u djetetu izazvati bučan smijeh, a da se ono pritom ničemu ne izruguje". Vidimo da je francuski liječnik pridao smijehu golemu važnost u dječjem životu te ga držao ulaznicom u ljudsko društvo, u društvo odraslih. Ranije su se roditelji trudili da nasmiju svoje dijete i da se zajedno s njim smiju. Danas je to efikasno riješeno pomoću tehničkih pomagala kao što je televizija, internet, video, kasete, kino... Zahvaljujući smijehu dijete se socijaliziralo, točnije: smijeh je pridonio socijalizaciji. Smijeh omogućuje zajednički doživljaj, bilo u kući, kinu ili kazalištu. Takvi doživljaji imaju veliko pedagoško značenje, jer približavaju pojedince u zajednicu (rock-koncerti, nogometne utakmice, kazališne predstave...). "Što nas je više - više se smijemo" - ispravno je zabilježila narodna mudrost, a i Bergson je tvrdio da se u društvu slađe smijemo. To je dokaz da je smijeh važna socijalna kategorija, jer uspostavlja vezu među ljudima, stvara ugodnu atmosferu, pogodno sredstvo za pridobivanje ljudi u oglašavanju, zabavi i političkim kampanjama.

Napose je važna uloga pojedinca u smjehovnoj kulturi jer su pojedinci, bilo kao smjehotvorci ili vicmaheri, generatori oko kojih se vrti smijeh. Oni su cijenjeni, štovani i rado viđeni u društvu. Netom se pojave u društvu, oko njih se okupe ljudi koji s pravom očekuju da nešto duhovito "izvale". Oni mijenjaju ozbiljnu stvarnost u manje ozbiljnu ili smiješnu. Sve je dobro dok teče zabavni dobroćudni humor, a loše je kad on prijeđe u superiorno i agresivno izrugivanje slabijih, nemoćnijih i prirodno oštećenih ljudi. Promatrajući taj problem sa sociološkoga aspekta, moderni sociolozi dovode smijeh sa zadovoljavanjem želje za nadmoćnošću i taštinom spram prirodno oštećenih osoba. Koliko viceva kruži o mucavcima, duševnim bolesnicima, lerima koje vicmaheri "uhvate u đir" ili "zamu za bulina" i u nazočnosti radoznalih pojedinaca ismijavaju nedužne ljude do besvijesti. To je nalik

"situaciji u kojoj se nalazi životinja u trenutku kada se sprema da proždere svoju žrtvu". Tu je smijeh negativan, agresivan i nehuman. Tu više nije riječ o humoru, nego o izrugivanju i vrijeđanju. Ono što čovjeka vrijeđa, ponižava i izruguje ne može se zvati humorom. To se može zvati ironijom, sarkazmom, satiričnim smijehom, groteskom, ali ni u kom slučaju humorom, jer pod tim pojmom mislim na onaj tip komike koji stvara veselo raspoloženje u čovjeku i vedru atmosferu u društvu u kojem će se svi smijati nakon uspjele šale. Humor je nešto lijepo, ugodno, zanosno i uzvišeno te ga vezujem uz glagol smijati se, a ne ismijavati nekoga ili nešto. Posve je jasno da je to jedan tanak sloj komike, doduše tanak i rijedak, ali okrepljujući. Samo tada će on "oduzeti neprijatnu gorčinu i bol i uzdići se istovremeno iznad njih. Osjećanje smiješnoga povezuje se kao estetsko osjećanje sa simpatijom, dobrotom, pače i plemenitošću. To je neposredno i od bilo kakvih pravila nezavisno osjećanje koje odlikuje - nasuprot životinji koja ne poznaje smijeh - upravo čovjeka kao čovjeka" (Francis Hutcheson).

Humor je pozitivan kada humorist, s mjerom i ukusom na literaran način, žigoše društvene nepravilnosti i amoralna ponašanja pojedinaca te osoba koje se ne uklapaju u određeni ruralni ili urbani mentalitet sredine. Humoristi i satiričari motivirani su plemenitim ciljem da te ljude poprave i promijene na bolje. Iz takva stvaralaštva može se izvući puno podataka o socijalnomu sloju, ali i društvu u cjelini.

Sa sociološkoga gledišta humor je "termin kojim se označava vrsta transpozicije zbilje koja se najčešće ostvaruje na umjetnički način pomoću simbola kao što su slike, crteži, pokreti, riječi, zvuci i sl.". Njegova bit nalazi se u estetskomu doživljavanju komičnoga. U senjskoj situaciji to je transponiranje zbilje u humoristične literarne forme u kojima se u šaljivoj fabuli ismijavaju nevaljali protagonisti, a objektivno i bez pakosne zajedljivosti prikazuju poštene i čestiti ljudi. Dakle, prikazivanje tipova s platforme pravde, istine i poštenja, odnosno prikazivanje po načelu: svakome prema zaslugi. Kako je tko odigrao svoju ulogu, takvu je i humoristično-satiričnu "nagradu" dobio.

Višestruke su njegove sociološko - kulturne zadaće. Može biti sredstvo za smanjivanje ili povećanje napetosti u društvu, može poslužiti za uspostavljanje psihološke ravnoteže između "ozbiljnoga" i "neozbiljnoga" dijela života, može povećati efikasnost u komuniciranju, a može biti sredstvo za žigosanje i eventualno uklanjanje slabosti u društvu te kao uspješno sredstvo za zabavu i razonodu, ali nikada kao efikasno sredstvo u rušenju

režima i smjenjivanje određene političke ličnosti s vlasti. Humor može također razobličiti lažne veličine, društvene i osobne prijekove,

Senjani su inteligentni, snalažljivi i duhoviti ljudi, što su dokazali stoljećima u svojim mesopusnim šaljivim listovima. Kako bi čitatelji dobili što vjerniju sliku o njima, Tijan je senjsko stanovništvo podijelio u osam staleža: trgovci, gospoda, artižani (obrtnici), profesori, plaćnici (činovnici), fakini (manovali), mladežina (mularija) i žene. Kako bi nalikovalo na veliku Danteovu "Božanstvenu komediju" s devet krugova, nadodao je i on "deveti krug": Senjski susjedi. Nije to znanstvena podjela humora, niti je Tijan tomu težio, nego praktična podjela radi boljeg doživljaja i komična efekta. Po mojemu sudu, svi ti situacijski, dobroćudni, hedonistički pa i rugalački pripadaju egzistencijalnomu humoru.

Vidimo da su na prvomu mjestu trgovci, što je i normalno kad se zna da su oni u XIX. stoljeću bili najbogatiji ljudi u Senju. Oni su "davali glavno obilježje gradu". Tada je cvala trgovina i goleme količine novca slijevale su se u grad, ali u njemu nisu ostajale. Čim bi se senjski trgovac obogatio, odselio bi u Rijeku ili Zagreb, ne ostavivši svoga mladoga nasljednika. Bogati trgovci bili su istodobno i principali - vlasnici trgovačkih brodova.

Društveni život Senja tijekom proteklih stoljeća bio je bogat i raznovrstan. On je uvjetovan civilizacijskom i uljudbenom razinom te socijalnim i kulturnim čimbenicima. Tekao je u skladu s tradicijom i njegovanjem godišnjih običaja (navade i užanci). Unatoč siromaštvu više su se družili, nego danas. U tomu društvenomu životu oštarije su odigrale značajnu ulogu, neovisno o tome što "takva društvenost svršava redovito s praznim džepom i ljekarnom", odnosno glavoboljom. Kao i svaki lijek, tako i alkohol, jednome pomaže, drugome šteti. On čini čovjeka veselim, bistri mu duh, širi vidike i razvezuje jezik, ali i šteti jetri, bubrezima i prostati, ako čovjek ne pazi na mjeru.

Premda su naši Primorci u načelu škrti, jer su rođeni na škrtom zemlji, oni su društveni, gostoljubivi i radini. Vole se družiti i ćakulati, kritizirati i dobacivati, rugati i ismijavati, ali i zapjevati i zaplesati, boćati i briškulati, dakako, sve to uz čašicu, što neizbježno vodi u oštariju. Kako vidimo, oštarije su središta društvenoga i zabavnoga života Senjana u proteklim stoljećima. Gdje ima vina, ima i ljudi, a gdje ima ljudi, tu ima i veselja, šale, zabave i razonode, jer vino ima tu moć da u ljudima budi veselo raspoloženje i relativizira nevolje. Slično humoru, vino ukloni tugu i probleme, turobnost i depresiju, a poveća optimizam, veselje i dobroćudnost. Dabome, ako je u

fiziološkoj mjeri, onda je korisno i preporučljivo. "Društvo bez vina - nije pravo društvo" - veli pjesnik, boem i kavanski abonent A.G. Matoš.

Smijeh je govor tijela i refleksija duha, emocionalni eterični jezik koji razumiju svi ljudi svijeta. Dakle, univerzalan simboličan jezik kojim se izriču osjećaji, duševna stanja i trenutačna raspoloženja. On je istovremeno simbol zdravlja, zdrave naravi, normalnosti, rajski jezik za određene prilike, osobito u poslovnome svijetu pri prvomu kontaktu. Smiješak je nešto više od lijepe riječi u određenoj prilici. U tome se ogleda uloga i društveno značenje jednoga dobroćudnoga smiješka koji nas ništa ne stoji.

"Kao što je Dubrovniku dalo glavno obilježje njegovo plemstvo s profinjenim ukusom i smislom za dobro svoje državnice, Bakru i Boki kapetani, a Rijeci trgovci, tako je Senju dao pečat njegov duh, duhovitost njegovih građana"- ispravno je uočio Pavao Tijan. Upravo ta duhovitost njegovih građana godinama je spašavala ljude da ne klonu na životnomu putu. Pomoću svakodnevnih anegdota senjski žitelji su lakše svladavali životne nevolje, patnje i strahove. Tu je humor u službi vedrine, optimizma i životne snage. U tome je smisao i uloga humora u senjskomu društvu. Istodobno, on izražava narodnu mudrost, senjski mentalitet i specifičan rakurs na vrijeme, ljude i događaje.

I na kraju, valja nam zaključiti da je humor važna komponenta u društvenomu životu grada Senja. On je sredstvo za specifičnu komunikaciju u društvu i stvaranje vesela ozračja. Rezultat je kulturne i društvene zrelosti, hrabrosti i specifičnoga senjskoga temperamenta. On im je davao snagu za egzistencijalnu nesigurnost, za pobjedu nad strahom i neizvjesnom budućnošću. Senjani su znali cijeniti humor i njegove blagodati, stoga su ga stvarali i njegovali u plodnim godinama svoje povijesti.

Literatura

- Antologija hrvatskoga humora*, Ples smrti, knj. 5, Zagreb, 1975.
Antologija hrvatskoga humora, Protivnici, rugači i zabavljači, knj. 6, Zagreb, 1975.
Radojica F. BARBALIĆ, *Poškropljeni z moren*, 1970.
Henri BERGSON, *Smijeh - O značenju komičnoga*, Zagreb, 1987.
Simon CRITCHLEY, *O humoru*, Zagreb, 2007.
Vasilije ČEKLIĆ, *Riječki književni humor*, 3-4, Rijeka, 1998.
Sigmund FREUD, *Dosjetka i njen odnos prema nesvjesnom*, Novi Sad, 1979.
Danko GRLIĆ, *Estetika* (Komedijska i komična) - Povijest filozofskih problema, Zagreb, 1974.
Fadil HADŽIĆ, *Anatomija smijeha*, Studija o fenomenu komičnoga, Zagreb, 1998.
Nikolaj HARTMAN, *Estetika*, Beograd, 1979.

- Josip HORVAT, *Povijest novinstva Hrvatske*, Zagreb, 1962.
Daniel KOKIĆ, Dječji humoristični izraz, *Umjetnost i dijete*, 76 -77, Zagreb, 1981.
Kronika
Labura, 8, 1988.
Markovi konaci
Milan MATIJEVIĆ, *Humor u nastavi*, Zagreb, 1994.
Metla i škavacera, 1931.
Metla i škavacera, 1, 1941.
Metla i škavacera, 2000.
Luigi PIRANDELLO, *Humorizam*, Split, 1963.
Vladimir PROPP, *Problemi komike i smijeha*, Novi Sad, 1984.
Radio vjesnik
Senjska Kronika
Senjske satire
Smijeh (više autora) - Uvod u naučnu studiju o smijehu, NIP, Zagreb, 1961.
Smišna senjska kronika, 1, Senj, 1972.
Sušaćka revija, Rijeka, 10-11, 1995.
Zdenko ŠKREB - Ante STAMAC, *Uvod u književnost*, Zagreb, 1986.
Pavao TIJAN, *Senjske štorije i čakule*, Senj, 1939.
Uštipci
Vragoder, humoristično-satirični list, Senj, 17, 1875.
Mladen ZVONAREVIĆ, *Socijalna psihologija*, Zagreb, 1978.

SOCIOLOGY OF SENJ HUMOUR

Summary

The intention of this paper is to present how Senj was once a cradle of coastal humour. Senj had a humoristic magazine before Split. The first humoristic-satiric magazine 'Vragoder' was published in Senj in 1875 while Split had its first humoristic magazine in 1908 ('Duje Balavac'). There was not only 'Vragoder'. Senj also had another two humoristic magazines: 'Metla i škavacera' (Broom and dustpan) and 'Markovi konaci' (Mark's lodgings).

The author also enlightens the role of humour and satire in social life of the town of Senj and its surrounding. The paper brings an overview of Senj's jokes created during the last one hundred and fifty years. They did not lose their actuality and humour over time.